

TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE TAŞLAMAYA KÜÇÜK BİR ÖRNEK

Arş. Gör. Âdem BALKAYA*

ÖZET

Türk halkının en önemli özelliklerinden birisi, her ferdinin az çok şair, özellikle de taşlamacı bir şair olmasıdır. Nüktedan olmak insanımızın doğal özelliğidir. Gördüğü olumsuz bir durumu şairane ifadelerle yerer. Buna alay demek kanaatimizce yanlış olacaktır. Zira yapılan şey, uyarı ve düzeltme amaçlıdır. Bu çalışmada Türk insanının bu özelliğini anlatmak adına, halk edebiyatında taşlamanın yerine değinilip örnek açısından, sıradan bir vatandaşın, taşlama ya da hiciv diyebileceğimiz şiiri işlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Taşlama, türkü, ezgi

A SMALL MODEL FOR SATIRE IN TURKISH FOLK CULTURE

ABSTRACT

One of the features of Turk People is that every person is a humorist poet. Being humorist is a natural feature of our people. If they see a negative state immediately criticize like a poet. To say parade for this, in my opinion, is wrong. Because this is a warning and aim of this is put in order. In this study, for this feature, we will touch on the parade in Turk folk literature than we'll examine a parade poet for an example had been written by villager.

Key Words: To parade, folk song, melody

GİRİŞ

İnsanımız yapısı gereği olumsuz durumlara kayıtsız kalmaz. Mutlaka onunla alakalı bir mizahi durum yaratır. Bu mizahi durum çoğu kere düzeltme, iyileştirme, yoluna koyma şeklinde olur. Ancak alay konusuna dönüştürülen durumlar da yok değildir. Halk edebiyatı içerisinde bu konuda yazılmış şiirler ayrı bir tür olarak işlenir ve *taşlama* diye tanımlanır.

* Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
balkaya81Qmynet.com

Halk edebiyatı içerisinde *yermek ya da hicvetmek* sözcüklerinin karşılığı olarak kullanılan *taşlama* terimi için, Metin Akkuş, “ Taşlama, halk edebiyatının şiir türlerindedir. Alaycı şiir anlamında kullanılmakla birlikte bir kişi veya topluluğu yermek, toplumun aksayan yönlerini eleştirmek amacına yönelik olarak yazılmışlardır. Kişilerin kusurları ve gülünç yönleri esas alınmıştır. Taşlama şairinin kişisel kını ve öfkesinin bir kişi veya kurum üzerine yönelmesinin ifade eden örneklerle de rastlanır. Halk edebiyatının semai ve koşma nazım şekilleriyle ifade edilmiştir. Bu şekillerin dörtlükler halinde yazılan şekiller olması, divan edebiyatında yergi konulu kıta ve rübai nazım şekilleriyle benzerlik gösterir. Taşlamalarda söz ustalığı esas alınarak içinde bulunulan durumdan yakınma ve bu duruma tepki esastır. Türün meşhurları Dertli, Kazak Abdal, Ruhsati ve Develili Seyrani'dir. Âşık Ali İzzet, Âşık İhsani bu türden eser vermiş diğer isimlerdir.”¹ ifadelerini kullanır.

Anlaşıldığı üzere taşlama konu olarak kendisine kişi ya da kurumların aksayan yönlerini, kusurlarını seçer. Koşma nazım biçimiyle oluşturulur. Koşmanın özellikleri, taşlama için de geçerlidir. “ Halk edebiyatı biçimleri içinde en çok sevilen ve kullanılan koşmadır. Hece ölçüsünün (6+5) ya da (4+4+3) duraklı kalıbıyla yazılır. Bu kalıpların karışık olarak kullanıldığı koşmalar da vardır. 4 dizeli bentlerden oluşur. Dörtlük sayısı en az üçtür. Genellikle 3 ile 5 arasında değişir. Dörtlük sayısı beşten artık koşmalara da rastlanır. Uyak düzeni genellikle şöyle olur:

baba – ccca – ddda ...

İlk dörtlüğün uyak düzeni xaxa ya da bbba biçiminde de olabilir. Şair koşmanın son dörtlüğünde mahlasını da söyler.

(4+3) yedili ve (4+4) sekizli kalıpla yazılmış koşmalar da vardır. Bunların koşma olarak gösterilmeleri ezgilerinden dolayıdır. Zaten halk arasında özel bir ezgiyle okunan herhangi bir şiire koşma adı verilir.

Koşmalar ezgiyle okunuşlarına göre çeşitli adlar alır. Acem Koşması, Kerem, Kesik Kerem, Gevheri gibi...”²

Bu özellikler taşlama için de geçerlidir. Ancak taşlamanın bu terim anlamıyla birlikte âşıklar arasında yapılan *atışma* sözcüğünün yerine de kullanıldığı görülebilir. İki âşık aralarında rastgele bir ayak bulup atışmada bulunurlar. Bu atışmada amaç, taşlama gibi daha çok birbirinin kusurları ile karşı tarafı sıkıştırmaktır. Dikkat edilirse adı, türü, biçimi, konusu ne olursa olsun arada değişmeyen eleştirmek, kusurları ortaya çıkarmaktır.

¹ Akkuş, Metin, *Nef'i ve Siham-ı Kaza*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, s.46.

² Dilçin, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2004, ss.305-306.

Bu eleştiri sadece şiirle de yapılmaz. Başkaca bir takım yollar da vardır ki şiire göre daha bir incelik taşır. Şiir yazıldığında beğenilmeyen özellikler doğrudan ifade edilirken bu konuda bir olay, fıkra, hikâye anlatmak ve durumu ona teşbih etmek daha bir anlayışlı sayılır. Çünkü teşbihte hata olmaz. Anlatımdan sonra karşı taraf bunu kendisi üzerine alır, anlar ya da görmezlikten gelir fakat anlatan tarafından maksat hâsıl olmuştur. Bu anlatımlardan birisi de *temsil getirmektir*.

Temsil getirmek / Fıkraya vurmak:

Temsil kelimesi, Arapça misl kökünden gelir. Benzetme, bir şeyin aynını yapma, örnek söz, söz geliş anlamlarındadır.³

Bu terim Anadolu'nun birçok yerinde kullanılır. Karşılaşılan bir duruma örnek teşkil eden küçük bir hikâye ya da fıkra anlatılıp, karşıdaki kişinin bundan bir ders çıkarması beklenir. Amaç karşı tarafın isteğini yerine getirememekten kaynaklanan olumsuzluğu gidermektir. İstenilenin gerçekleşmemesi, esaslı bir sebebe bağlanır.

Her şeyden evvel temsil getirme bir ihtiyaçtan doğar. Ortada örneklenmesi gereken bir durum söz konusudur. Daha da önemlisi bir eksiklik veya olumsuzluk vardır. Bu durumun giderilmesi için, o duruma örnek bir şeyler anlatılır. Karşı taraf bir konuda ikna edilecektir ve ikna etme esaslı bir sebebe bağlanmalıdır. İşte tam burada hikâyenin etkileyciliği devreye sokulur.

Zira “hikâyeler her zaman bütün insanlığın ilgisini çekmiştir. Birçok insan; roman, kısa hikâye, oyun, senaryo, biyografi ve benzerlerinden hoşlanır. Şirden olduğu kadar nesirden de zevk alır. Hikâye yazarları, aslında, insan karakterinin kâşifleridir ve herkes, özellikle halk, onların çalışmalarından oldukça etkilenir. Yine, en zor noktaları kapsayan herhangi bir fikir, hikâyeler vasıtasıyla daha güzel anlaşılır. Bunlar, okuyucuların kavramasını ve olgulardan kolaylıkla kendi kendilerine sonuç çıkarmalarını mümkün kılar.”⁴

Bu duruma Binbir Gece Masalları'nda sıkça rastlarız. “Senin durumun şöyledir”, denir ve o durumu örnekleyen hikâye anlatılır;

Örneğin “Balıkçı ile İfrit” hikâyesinde olaylar şöyle gelişir:

Kendi halinde bir balıkçı her gün gider, deryaya ağını dört kere atar. Bu ağlardan ne çıkarsa ailesini onunla geçindirir. Bir gün gene

³ Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s.1074.

⁴ Gholam Hosein, Yousofi, “ Bir Hikâyeci Olarak Mevlana”, çev. Ramazan Muslu, www.semazen.net.tr

ağ atmaya başlar ve dördüncü atışta bir küp çıkar. Küpün ağzı kapalıdır. Ağzını açar açmaz küpten bir ifrit çıkar. İfrit önce adamı Hz. Süleyman sanıp ondan af diler. Ancak adamın Süleyman olmadığını söylemesi üzerine ifrit onu öldüreceğini söyler. Balıkçı bir yolunu bulup ifriti kandırır ve tekrar küpe kapatır. İfrit adama yalvarır ve tekrar kurtarmasını söyler. Ama Balıkçının aynı hataya düşmeyeceği kesindir ve bunu bakın nasıl yapar.

“ ... ifrit, “bana küpü aç! Seni iyiliklere boğayım!” deyince balıkçı, “yalan söylüyorsun sen! Hey lanet olasıca!” demiş ve de;”zaten seninle benim aramda Kral Yunan’ın veziri ile Hekim Ruyan arasındaki olay aynen geçiyor” diyerek eklemiştir...

İfrit, “Kral Yunan’ın veziri ile Hekim Ruyan kimdi? Nedir bu öykü?” demiş. Balıkçı anlatmaya başlamış...”⁵

Görüldüğü üzere Balıkçı durumu kurtarma ve meramını daha rahat anlatma adına temsil yolunu seçiyor. İfrite istediği şeyin niçin olmayacağını yahut neden bunu yapamayacağını hikaye ile ifade ediyor. Hikâye bittiğinde artık karşı tarafın itiraz edebileceği bir şey kalmıyor.

Aynı eserde geçen başka bir hikâyede ise, bir vezir bir kızın düştüğü durum ile bir hikâyeyi özdeşleştirip anlatıyor. Hikâyede kız bir takım zor işlerin peşinden koşma hevesindedir. Vezirin amacı ise onu bu hevesinden vazgeçirmektir. Ancak bunu ona doğrudan ifade yerine kızın da itiraz edemeyeceği bir ifade tarzıyla, temsille anlatıyor. Kızın bundan bir ders çıkarıp, bu riski almamasını istiyor.

“ ... bunu duyan vezir, “Allah seni esirgesin! Seni asla böyle bir tehlikeye atamam.” demiş; kız ise “bu tehlikeyi göze almak gerek!” yanıtını vermiş. Vezir de, “ Dikkat et senin de başına çiftlik sahibi ile öküz ve eşek öyküsünde olanlar gelmesin! Hele bir dinle!” demiş.”⁶

Bu hikâye bitince artık kızın o riskleri göze alması beklenemez.

Türkü Dizmek- Türkü Koşmak

Türkülerin ortaya çıkışları hususunda Doğan Kaya şunları söyler: “Türküler genellikle bir olay, bir arzu ve bir heyecan üzerine doğarlar. Başlangıçta sahipleri belli ürünlerdir. Ancak zamanla türkünün asıl sahipleri unutulur ve sonraki nesiller tarafından halkın dilinde dolaşa dolaşa farklı coğrafyalara yayılır. Türküler böylelikle anonimleşirler. Önceleri mahalli hüviyetler gösteren türküler, zamanla milli hüviyete bürünürler. Türkülerin

⁵ Onaran, Ali Şerif, *Binbir Gece Masalları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004, Cilt1/1, s.55

⁶ Onaran, a.g.e., s.75.

anonimleşmesinde, daha ziyade göçler, kervanlar, askeri sevkler, gurbete iş gücü için gidişler, gezgin halk şairlerinin faaliyetleri, yakın zamanlarda basın ve yayın organları rol oynar.”⁷

Demek ki her türkü ortaya çıkmak için bir neden arar. Konularına, hece sayılarına vb. özelliklerine göre farklı isimler de alırlar. Eşkiya, gurbet, yergi, aşk, tabiat türküleri ya da 7 heceli, 8 heceli türküler vb. Bunlar arasında konumuzu ilgilendiren yergi türküleridir.

Ortada normal olmayan bir durum söz konusu ise, ya da alay edilecek, eleştirilecek, hoşla gitmeyen, yanlış bir durum varsa; bu durumu anlatan bir şiir yazılır. Şiir doğal olarak taşlama şiiri olur. Ancak bu şiirler yukarıda Cem Dilçin’in de dediği gibi bir ezgi ile birlikte terennüm edildiğinden şiirden ziyade “türkü” terimi kullanılır.

Fadime Nine’nin Türküsü

Küçük bir örnek teşkil etmesi açısından Kars’ın Sarıkamış ilçesine bağlı Isısu Köyü’nden Fadime Nine’nin bir at için yazdığı şiiri ele alalım. Bu ve buna benzer türkülerini hemen hemen her insanımızda bulabiliriz. Biz bu görüşümüzü ortaya koymasını bakımından bu küçük şiiri seçtik.

Köy, Sarıkamış’a otuz altı km. uzaklıkta, yüz yirmi haneden oluşan, yaklaşık bin nüfuslu, şirin bir orman köyü. Köyün içerisinde iki ayrı küçük su geçmektedir. Bu yüzden köyün asıl isminin *İkisü* olduğu da rivayet edilir. Bununla birlikte *su sahibi, suyu bol* anlamlarını karşılamak adına isminin *Issısu* olduğu da söylenir. Köy halkının başlıca geçim kaynağı, hayvancılık ve tarım. İklim koşulları gereği fazla bir türün yetişmemesine rağmen, halk özellikle buğday, arpa, pancar, mısır, patates gibi ürünlerden kendi yiyeceğini temin edebilmektedir. Rakımı bir hayli yüksek olduğundan kışlar uzun ve sert geçer. Yaz dönemi kısa olmasına rağmen köy temmuz ayının ikinci haftasında Soğanlı Dağları’na yaylaya çıkar. Yaylaya çıkış kendi başına sosyal bir etkinliktir. Adeta gidiş ve dönüş kendi içerisinde taviz verilemez bir seremoni ile olur. Haftalar öncesinden gidiş için hazırlıklar yapılır. Yolculukta yenmek üzere yiyecekler pişirilir, yoldan geçerken rast gelinenlere mutlaka ikram edilir. Yolculuk adına bestelenmiş onlarca türkü söylenir. Yaylaya ilk çıkışta kışa hazırlık olarak bir takım yenilebilen yeşillikler toplanıp kurutulur. İlk gece halaylar çekilir, büyük ateşler yakılır.

İşte bu köyde yaşamış olan Fadime Nine kendi halinde, okuma-yazması olmayan, köyde büyümüş bir kadındır. Ancak farklı bir yanı var ki gördüğü olumsuz bir durumu hemen bir türkü ile dile getirir.

⁷ Kaya, Doğan, *Anonim Halk Şiiri*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s.132.

Köyde de Rüfet Ağa adında birisi gidip başka bir yerden beyaz bir at satın alıp köye getirir. Amacı beyaz atı işlerinde kullanmaktır. Ama at oldukça zayıftır; şöyle ki, kendi eğerini bile taşıyacak gücü yoktur.

İşte temmuz ayı gelip de köy yayla yolculuğuna çıktığında Rüfet Ağa da atını alır ve yola düşer. Ama at yürümekten acizdir. Henüz motorlu taşıtlar sosyal hayat içinde yerini almamıştır. Köylü yaylaya götüreceği eşyalar için öküz arabasını kullanır. Rüfet Ağa'nın gelini Nurya (Nuriye), öküz arabasının önünde ve beyaz atın yularından tutarak gider. Rüfet Ağa ve gelininin tek korkuları bu durumu Fadime Nine'nin görmesidir. Çünkü görececek olursa mutlaka bir türkü dizecektir.

Tam da bu sırada Fadime Nine onları görür ve yanlarına yaklaşır. Endişelenen Nurya "Aman Fadime ben bülirem, sen şimdi bir türki düzersen. Ne olur heç olmasa beni içine katma" der. Nurya'nın istediği elbette boşunadır. Fadime Nine onu mutlaka şiire katacaktır. Bunun başka bir yolu yoktur.

Fadime Nine atar elini kulağına ve şunları söyler:

Rüfet Ağa at getirmiş
Gurda guşa et getirmiş
Çobanlara dert getirmiş
Geberir kırat geberir

Ağa bir at almış güzün
Yalı guyruğundan uzun
Her zaman kâr olmaz guzum
Geberir kırat geberir

Rüfet Ağanın atına
Komşular galmış matına
Şebyemen soksam götüne
Geberir kırat geberir

Bizim yaylanın yolunda
Yural Nurya'nın elinde
Çobanlar sağı solunda
Geberir kırat geberir⁸

Şiirin İncelenmesi

⁸ Bu türkü Âdem Balkaya tarafından Sarıkamış'a bağlı Isısu Köyü sakinlerinden Zennure Balkaya'dan derlenmiştir.

1. Şekil Özellikleri

1.1. Kafiye şeması;

_____ a	_____ c	_____ d	_____ e
_____ a	_____ c	_____ d	_____ e
_____ a	_____ c	_____ d	_____ e
_____ b	_____ b	_____ b	_____ b

aaab, cccb, dddb, eeeb

1.2. Durakları; 4+4

Rüfet Ağa / at getirmiş
 Gurda guşa / et getirmiş
 Çobanlara / dert getirmiş
 Geberir kı / rat geberir

Duraklarına bakılırsa aslında bu bir koşma değildir. Çünkü koşmalar genelde 4+4+3 ya da 6+5 duraklarından oluşur. Yalnız kimi ezgili olan ve 4+4 duraklı şiirlere da koşma denir.

1.3. Ölçüsü;

Rü- fet - A -ğa - at -ge- tir- miş 8

Gur- da- gu- şa- et- ge- tir- miş 8

...

8'li hece ölçüsü

1.4. Kafiyeleeri;

1. Dörtlük

Rüfet Ağa at getirmiş
 Gurda guşa et getirmiş
 Çobanlara dert getirmiş
 Geberir kırat geberir

sonda tekrar edilen _____ geberir ve _____ getirmiş kelimeleri, redif ve -t 'ler yarım kafiye,

2. Dörtlük

Ağa bir at almış güzün
Yalı guyruğundan uzun
Her zaman kâr olmaz guzum
Geberir kırat geberir

_____ geberir redif, kafiye serbest ancak güçlü bir aliterasyon var.

3. Dörtlük

Rüfet Ağanın atına
Komşular galmış matına
Şebyemen sohsam götüne
Geberir kırat geberir

-ı(ü)n a(e)'ler, redif, t'ler yarım kafiye

4. Dörtlük

Bizim yaylanın yolunda
Yural Nurya'nın elinde
Çobanlar sağı solunda
Geberir kırat geberir

-u(i)nda'lar redif, l'ler yarım kafiye

1.5. Dil Özellikleri

Şiir baştan sona yerel ağızla söylenmiştir. Sözleri biz de alırken orijinaline dikkat ettik. Ağızdan çıkış şekliyle yazıya aktardık. Bazı sözcüklerin söylenişleri farklı şekildedir. *Yular -yural, soksam -sohsam, kuyruk - guyruk, kuzu-guzu, kurt-gurt, kuş-guş, kalmış - galmış, Nuriye - Nurya, Rifat -Rüfet* şeklinde söyleniyor. Sert sessiz harfler genelde yumuşatılmıştır.

Bununla beraber şiir içerisinde argo sözcükler de görüyoruz. *Geberir, götüne* gibi sözcükler var. Fakat bu sözcükler bir küfrün veya terbiye sınırının zorlaması ifadeler değildir.

Ayrıca yöresel bazı sözcükler de kullanılmıştır. *Şebyemen*, yörede kimi hastalıklara iyi geldiğine inanılan bir bitkinin adı. Kaynatılıp suyu içilir. Ancak şairimiz atı iyileştirme adına biraz da mizahi davranıp, vücuda direkt dâhiline çalışıyor. Ama yine bir fayda

etmeyeceğini de vurguluyor. Şiirde geçen kelimelerden bir diğeri olan *yal*, *yele* kelimesinin yöredeki karşılığıdır. *Mat*, donuk, donmuş kalmış anlamındaki *mat*'la aynıdır. Burada insanı kendisine hayran bırakma, dondurup bırakma anlamındadır.

2. İçerik Özellikleri

Şiir kendisine sıradan bir konu seçmiştir. Yukarıda da belirtildiği üzere türküler ortaya çıkmak için bir neden ararlar. Bu şiir de kendi halinde bir eleştiri, mizah şiiridir. Fadime Nine gibi muzip bir insanın o kadar zayıf bir atı görmesi, başlı başına bir türkü için yeterli sebeptir. Ortada olamaması gereken bir durum vardır. Birileri Rûfet Ağa'ya bu atı almakla hata yaptığını bildirmelidir. Ama bu bir sanatkârane ifade ile olmalıdır. Bu yolla yapılıncı Ağa'nın itiraz etme şansı da kalmayacaktır.

SONUÇ

Köylü insanın başlıca eğlence kaynağı yine kendisidir. Zira sosyal etkinlik adına yapılacak hele hele de Anadolu köylerinde pek bir şey bulmak zordur. Eğlence düğün, köy oyunu, yaylacılık ya da bazı özel günler aracılığı ile olur. Bunun dışında insanlar birbirlerine yaptıkları şakalarla, başlarından geçen gülünç vakalarla eğlenirler. Kısacası birbirleriyle uğraşırlar.

Bunların başında da birbirlerine türkü koşmak gelir ki bizim anlatmaya çalıştığımız konu burasıdır. Bu Türk insanın az çok şair olduğunun açık kanıtıdır.

Okuma yazması olmayan, herhangi bir eğitim almamış bir insanın dahi kuralları yerine getiren bir şiiri çarçabuk dile getirmesi üzerinde durulması gereken bir hadisedir. Şiir olarak neredeyse kusursuzdur. Ölçü, ezgi, söyleniş özellikleri bakımından şair olarak nitelendirilen birisinin şiiri ile aynıdır. Anadolu'da aşağı yukarı her insanda buna benzer bir özellik mevcuttur.

KAYNAKLAR

- Akkuş, Metin, *Nef'i ve Siham-ı Kaza*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998
Dilçin, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2004
Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993
Onaran, Ali Şerif, *Binbir Gece Masalları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004, Cilt1/1
Kaya, Doğan, *Anonim Halk Şiiri*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999
Gholam Hosein, Yousofi, “*Bir Hikâyeci Olarak Mevlana*”, çev. Ramazan Muslu, www.semazen.net.tr (16. 07.2007)